Rajiv Gandhi Mahavidyalaya, Mudkhed & SRTM University jointly Organized

One day Interdisciplinary National Conference on

साहित्यरत्न अण्णा भाऊ साठे

व्यक्तित्व, साहित्य आणि तत्त्वज्ञान

1st October, 2019

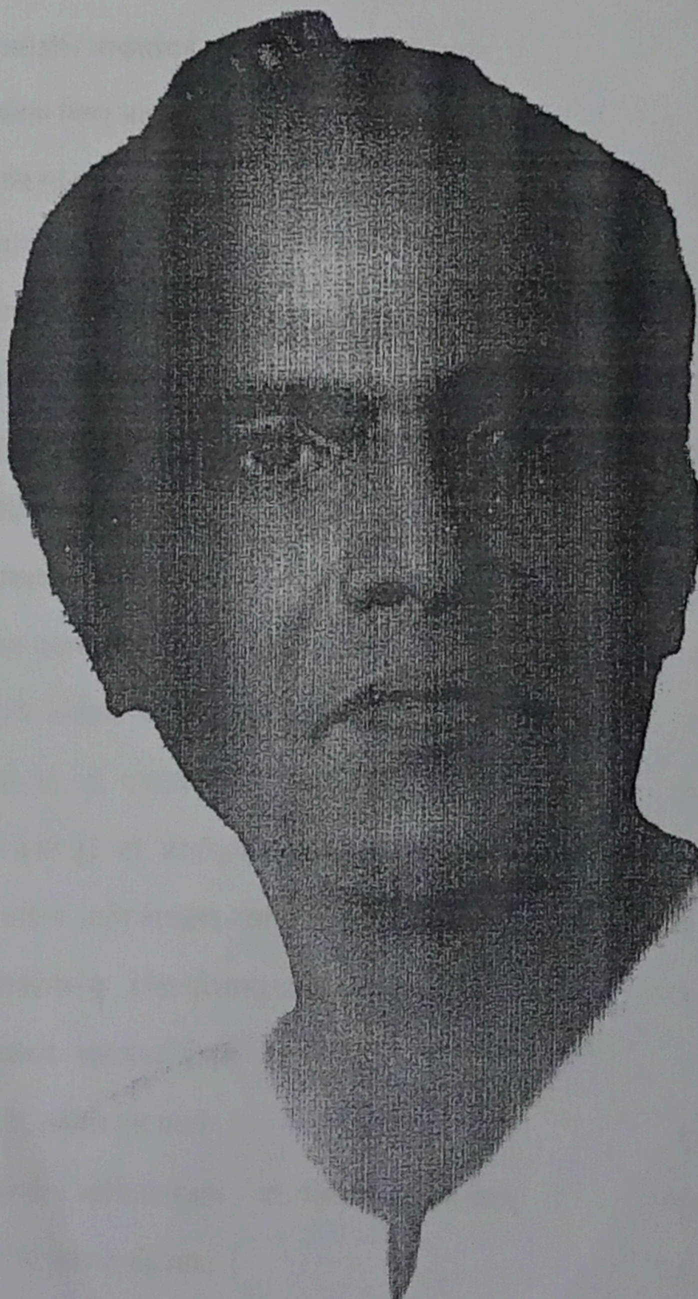

Organized By:

Department of Marathi

Shri Sharda Bhavan Education Society's

Rajiv Gandhi Mahavidyalaya,
Mudkhed, Dist. Nanded-
Maharashtra -India

Edited by

Dr Ramesh Kadam
Dr Madhav G. Baswante
Mr Sandeep Korde

... Professor
H.J.P. College, Himayatnagar
Tq. Himayatnagar Dist. Nanded

देशात स्त्रीजातीचा सर्वनाश झाला असताही कोणत्याही मताचा विचार न करता त्यांनी स्त्रीजातीवर हल्ला चढविला हे म्हणावे.

'मै आजादी झूठी है। देश की जनता भूखी है।'

'हे विविधतेने सत्य मांडण्याची आणि त्याची स्वातंत्र्य प्रकारणाची हिम्मती या शाहीर कोणी केली असती हे ही विचारले पर आहे. कलावंतांना पैसा नव्हता आहे. परंतु अण्णाभाऊंच्या साहित्याची ही दौलत म्हणजे मराठी श्रीमंती आहे आणि मानुस मराठी जीवित असेल तरच ती सावली असावी. त्यामुळे गोरगरीबांच्या पुढे [illegible] असलेला असतांना अण्णाभाऊंच्या हृदया आणि संघर्षी मेहनतीमुळे तो एक व्यक्ती म्हणून थांबलेला नाही' (४)

संयुक्त महाराष्ट्राच्या चळवळीत अण्णाभाऊंचे योगदान खूप मोठं आहे. 'माझी मैना गावावर राहिली.' म्हणत भाऊंनी संयुक्त महाराष्ट्राची चळवळ उभी केली. अवघा मराठी मुलूख जागा केला. अंबेडकरी चळवळीपर्यंत लढत राहिले म्हणून यात त्यांचे योगदान अविस्मरणीय आहे. ते जगले, भोगले तेच अण्णाभाऊंचे साहित्यविश्व आहे. [illegible] अवकळा लागले, [illegible] एक दाणा पेरला तर हजारो दाणे येतात. परंतु या सर्वांना अवकळा लागली. अशी सामाजिक विचार बोलण्याची लोकांना एकदाच पुढे यावी सोय केलेली होती.

आयुष्याच्या शेवटपर्यंत त्यांनी कधीही आक्रोश केला नाही. आपली शोषणी अज्ञानामुळे, भाकरीसाठी जगले ते कधीही उपाशी दिसले नाहीत. आपला बाणेदारपणा त्यांनी कधीही विकला नाही. अशा साहित्यसम्राटाची 'फकीरा' या कादंबरीच्या सामाजिक विचारांच्या संदर्भात थोडा धोडके लिहीतात, 'फकीरा' ही अण्णाभाऊ साठे यांची कादंबरी वाचतांना पूर्वीच्या पांढरपेशा वातावरणातून अगदी अपरिचित आणि अद्भुत अशा वातावरणात गेल्यासारखे वाटते कारण स्थळ आणि काळ या दोन्ही दृष्टींनी 'फकीरा' ही कादंबरी इतर मराठी कादंबऱ्यांतून फार वेगळी आहे. तिची पार्श्वभूमी आहे दक्षिण महाराष्ट्रातले वारणेचे खोरे. तिचा काळ आहे अव्वल इंग्रजीचा आणि त्यात वावरणारी पात्रे आहेत, मांग, महार या जातीतली अण्णांची पात्रेपुढे रूजलेली आहेत. ती यांचं जातीत आणि त्याने संस्कार टिपलेत याच निसर्गाचे. त्यामुळे फकीरा ही [illegible] आणि [illegible] आत्मचरित्रात्मक [illegible] नाही.' (५)

[illegible]

"[illegible]

[illegible] ?"(०३)

अर्थात अण्णाभाऊ साठेंच्या साहित्या [illegible]

[illegible]

संदर्भ :-

१) लोकसाहित्यिक अण्णाभाऊ साठे समग्र वाङ्‌मय, खंड - [illegible], पुणे, [illegible]

२) लोकसाहित्यिक अण्णाभाऊ साठे समग्र वाङ्‌मय, खंड - [illegible], पुणे, [illegible]

३) लोकसाहित्यिक अण्णाभाऊ साठे समग्र वाङ्‌मय, खंड - [illegible], पुणे, [illegible]

Asst. Profess...
H.J.P. College, Himayatnagar
Tq. Himayatnagar Dist. Nanded

 ISBN : 978-81-922248-7-9

अण्णा भाऊ साठे यांचे सामाजिक विचार

डॉ.लक्ष्मण एस.पवार
मराठी विभाग,
हुतात्मा जयवंतराव पाटील महाविद्यालय,
हिमायतनगर जि.नांदेड

'तु गुलाम नाहीस तर तु या वास्तव जगाचा निर्माता आहेस.' असे परखडपणे सामाजिक विचार मांडणारे लोकशाहीर, साहित्यसम्राट अण्णाभाऊ साठे यांचा जन्म ०१ ऑगस्ट १९२० मध्ये सांगली जिल्हयातील वाटेगावात मातंग समाजात झाला. त्यांचे पूर्ण नाव तुकाराम भाऊराव साठे आहे. लोकशाहीर अण्णाभाऊ साठे यांनी आपले संपूर्ण आयुष्य दिनदुबळया, गोरगरीब, शिक्षणापासून व विकासापासून कोसो दुर वंचीत राहिलेल्या समाजाला न्याय मिळावा यासाठी स्वतःला झोकुन दिले. त्यांनी साहित्यातून व लोकप्रबोधनातून लोकजागृती करण्यासाठी आपले विचार मांडले आहे.

आयुष्यभर चिराग नगरीत राहून चिराग होऊन जीवन जगले, मशाल होऊन जगले अशा या साहित्य सम्राटाने समाजासाठी सर्वच विषयांना डोक्यावर घेऊन आपल्या साहित्याचा रथ शेवटच्या तळापर्यंत नेला. ज्यांना सर्वच सोयीसुविधा पासून वंचित ठेवण्यात आले. त्यासाठी त्यांच्या साहित्यातील नायक कुठेही रडत बसत नाही. तर संघर्ष करुन जीवन जगतो आहे. अशा संघर्षमय जीवनाची कथा आणि व्यथा म्हणजे अण्णाभाऊ साठे यांचे लेखन आहे.

युरोपीय चित्रकाराने कोरलेला अजिंठा कॅनव्हासवर उतरवून देशाबाहेर नेला; त्याप्रमाणे निसर्गाच्या हातावर, स्मशानाच्या सोन्यावर, छातीतल्या हृदयावर आणि पायातल्या काटयावर कोरलेलं साहित्यिक सौंदर्य अण्णाभाऊंनी देशाबाहेर नेलं. त्यांच्या अनेकानेक साहित्य कलाकृतींचं अनेक भाषांत अनुवाद झाले. अशा अण्णाभाऊंच्या वैचारिक साहित्याला उभ्या महाराष्ट्राने दाद दिली आहे.

अण्णाभाऊंनी अनेक प्रकारच्या लावण्या, पोवाडे, लोकनाटय, कथासंग्रह, कांदबऱ्या व वैचारिक पुस्तके लिहीली आहेत. त्यांनी लिहिलेली काही लोकप्रिय साहित्य

कादंबऱ्या :- फकीरा, वारणेचा वाघ, अलगुज, आघात, गुलाम, चिखलातील कमळ

कथासंग्रह :- कृष्णाकाठच्या कथा, गजाआड, फरारी, निखारा, पिसाळलेला माणुस, स्मशानातील सोनं इ.

नाटके :- सुलतान, इनामदार, पेंग्याचं लगीन.

प्रवासवर्णन :- माझा रशियाचा प्रवास.

पुस्तक :- शाहीर

अशी विशाल साहित्य संपदा असणाऱ्या अण्णाभाऊंनी कधीही स्वतःच्या दुःखाचा विचार न करता, आपले विचार, आपले कार्य व प्रतिभा जनसामान्य लोकांपर्यंत पोहचविण्याचं काम, लोककलेला प्रतिष्ठा मिळवून देणारे आणि गरिबांच्या, वंचितांच्या व्यथा प्रभावी व प्रखरपणे मांडणारे अण्णाभाऊ एक सामाज शिक्षक आहेत.

शिक्षणापासून नव्हे तर समग्र विकासापासून वंचित राहिलेल्या व जातीभेदांमुळे जातीच्या उतरंडीमुळे वंचित राहिलेल्या मातंग समाजातील एक विव्दान व्यक्तीमत्व म्हणजेच अण्णाभाऊ साठे. अण्णाभाऊंनी आपल्या समग्र साहित्यांतून सामाजिक विचार मांडले आहे.

'तु गुलाम नाहिस तर तु या वास्तव जगाचा निर्माता आहेस.', 'जात हे वास्तव आहे; गरिबी ही कृत्रिम आहे, गरिबी नष्ट करता येवू शकते पण जात नष्ट करणे आपले सर्वांचे काम आहे.' , 'अनिष्ट धर्माचा आचरणाने माणसांना हीन समजणे हा धर्म नसून रोग आहे.' असे सामाजिक विचार मांडून प्रस्थापित समाजव्यवस्थे विरुध्द बंड करण्याचाचं प्रयत्न त्यांनी केलेला आहे.

अण्णाभाऊ साठे यांच्यावर डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचारांचा प्रभाव आहे. त्यांच्या विचाराने प्रेरीत होऊन कोणत्याही प्रसंगाला ते निर्भिडपणे तोंड देतात. त्या संदर्भात त्याविषयीचे उद्‌गार सुवर्ण अक्षरांनी लिहीण्यासारखे अजरामर आहेत. डॉ.बाबासाहेबांवर असणारा विश्वास आणि श्रध्देपोटी ते असे म्हणतात, 'जग बदल घालुनि घाव आम्हा सांगून गेले भीमराव.' या ओव्या डॉ.बाबासाहेबांवर असणाऱ्या विश्वासाचं आणि श्रध्देचं प्रतिक आहेत. जो पर्यंत टाकीचे घाव सोसणार नाही तो पर्यंत दगडात देवपण येणार नाहीत. त्याप्रमाणे केवळ रडत राहून किंवा दैववादी बनुन चालणार नाही. तर जगाच्या या प्रथापरंपरेवर घाव घालणार नाही. तो पर्यंत आपल्याला आपले अधिकार मिळणार नाहीत. या विचाराने अण्णाभाऊ प्रेरीत होवून त्यांच्या कलाकृतीतील नायक सतत जग बदलण्यासाठी धडपडतांना दिसतो. स्वातंत्र्याच्यापुर्वीही आणि नंतरही प्रस्थापित समाजव्यवस्थेने अस्पृश्यांना स्वातंत्र, समता आणि बंधूता या मानवी मुल्यांचा स्पर्श होऊ दिला नाही. त्यामुळे त्यांच्या जीवनात सुखाची कधीचं पहाट उगवली नाही. जे मिळेल जसे मिळेल तसे दिवस काढण्याचे व जीवन जगण्याचे काम चालु होते. तोंडातून ब्र शब्द काढण्याची ताकत त्यांच्यात नव्हती. त्यांना वाटायचे आपला भारत देश इंग्रजांच्या गुलामीत आहे; आपल्याला स्वातंत्र मिळेल त्यावेळी जन्मताचं मिळालेले सर्व अधिकार मिळतील असे वाटत असतांनाच १५ ऑगस्ट १९४७ ला देशाला स्वातंत्र्य मिळाले. परंतु या स्वतंत्र

Asstt. Professor
H.J.P. College, Himayatnagar
Ta. Himayatnagar Dist. Nanded

 ISBN : 978-81-922248-7-9

२३.	अण्णा भाऊ साठे यांच्या 'फकिरा' कादंबरीतील मानवतावादी तत्त्वज्ञान-प्रा. सौ.बेटकर व्ही. सी.	६५
२४.	अण्णा भाऊ साठे यांचे साहित्यलेखनविषयक विचार-प्रा.डॉ.खुशाल पांडुरंग वाघमारे	६७
२५.	अण्णा भाऊ साठे यांच्या निवडक कादंबऱ्यातील स्त्री प्रतिमा-प्रा. सविता कोकाटे परांडे	६९
२६.	अण्णा भाऊ साठे यांची लेखनशैली-प्रा. केदार रविंद्र केंद्रेकर	७२
२७.	अण्णा भाऊ साठे यांच्या वाङ्मयातील स्त्री प्रतिमा-स्वाती रखमाजी बोढरे	७५
२८.	साहित्यरत्न अण्णा भाऊ साठे यांच्या समग्र साहित्याचे स्वरुप आणि विशेष : एक अभ्यास-प्रा.संजय नामदेवराव आठवले	७७
२९.	अण्णा भाऊ साठे यांच्या 'फकिरा' कादंबरीतील जीवनसंघर्ष -डॉ. संभाजी शिवाजी जाधव	८१
३०.	अण्णा भाऊ साठेंचे कथाविश्व- प्रा.डॉ.संतोष विष्णू चतुर	८४
३१.	अण्णा भाऊ साठे यांची लेखनशैली-संतोष रघुनाथ कांबळे	८७
३२.	अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्यातील मानवतावाद-प्रा.डॉ.वनमाला लोंढे	८९
३३.	अण्णा भाऊ साठे यांच्या कथेतील पुरुषप्रधान संस्कृतीविरुद्ध लढणारी विद्रोही स्त्री-डॉ.विष्णू काळबा कांबळे	९१
३४.	अण्णा भाऊ साठे यांचे कथाविश्व-डॉ.अलका प्रदीप वालचाळे (सरोदे)	९६
३५.	अण्णा भाऊ साठे यांचे कथाविश्व- दगडूबा कोंडीबा माघाडे,प्रा.डॉ.अशोक पाठक	९९
३६.	अण्णा भाऊ साठे यांच्या कथेतील सामाजिक जाणिवा- साबळे पल्लवी भगवान	१०१
३७.	माकडीचा माळ कादंबरीचे सामाजिक आकलन-प्रा.डॉ.अतुल नारायण चौरे	१०३
३८.	अण्णा भाऊ साठे यांच्या कादंबरीविश्वातील समाजजीवन-सिद्धार्थ बाबुराव नवतुरे	१०६
३९.	अण्णा भाऊ साठे यांच्या कथेतील सामाजिक तत्वज्ञान-गायत्री आनंद भरनाळे	१०८
४०.	अण्णा भाऊ साठे : एक सिद्धहस्त कथाकार-प्रा. डॉ. नामदेव सोडगीर	११२
४१.	जग बदलाचा महान मंत्र आणि आंबेडकरी क्रांतीसूत्रे-डॉ. कीर्तीकुमार मोरे	११७
४२.	साहित्यरत्न अण्णा भाऊ साठे व्यक्तित्व, साहित्य आणि तत्वज्ञान-प्रवीण शंकर सोलनकर	१२२
४३.	साहित्यरत्न अण्णा भाऊ साठे यांचे समग्र साहित्य-कु. स्नेहा नरेशराव ढांगे	१२६
४४.	अण्णा भाऊ साठे आणि संयुक्त महाराष्ट्र चळवळ-पालंचेवार पोतन्ना गंगन्ना	१३०
४५.	अण्णा भाऊ साठे यांचे सामाजिक विचार-डॉ.लक्ष्मण एस.पवार	१३३
४६.	साहित्यरत्न अण्णा भाऊ साठे : व्यक्तित्व,साहित्य आणि तत्वज्ञान - डॉ. शिवाजी सोमला पवार	१३५
४७.	जनमाणसातील लेखक : अण्णा भाऊ साठे-प्रा.कांबळे डी.आर.	१३९

Assit. Professor
H.J.P. College, Himayatnagar
Tq. Himayatnagar Dist. Nanded

ISBN : 978-81-922248-7-9